

orden. Interessant is zijn waarneming dat de jezuïeten-vestiging in Ayn Tura in Libanon een zeer complexe juridische en economische grondslag kende waarbij zowel Franse, katholieke, lokaal Maronitische en Osmaanse netwerken een rol speelden. Deze vermenging van jurisdicties begon pas aan het einde van de achttiende eeuw tot conflicten te leiden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ook juist in deze periode het klooster veranderde van een meer geïntegreerde vrome stichting (*auqaf*) in een exotisch *fremdkörper*.

Op basis van het boeiende materiaal over de drogman dynastieën benadrukt Alexander de Groot in zijn artikel de onmisbare rol die zij als intermediair aan het Osmaanse hof vervulden. De drogman representeerde niet alleen de belangen van zijn steeds wisselende Europese werkgevers maar fungeerde tevens als voorloper van de Osmaanse verwestering. In de negentiende eeuw daarentegen worden de eens zo eclectische drogman netwerken steeds sterker generationaliseerd en afgezonderd van de lokale *imbroglio's*.

In het laatste artikel wordt de lezer opnieuw geconfronteerd met de moeizame zoektocht naar het evenwicht tussen enerzijds het opgaan in, en anderzijds, het afstand nemen van de lokale samenleving. In het geval van de antropologe Marjo Buitelaar betekent dit vooral het dilemma van de 'participant-observator', met andere woorden, tussen participatie met, en wetenschappelijke observatie van Marokkaanse vrouwen. Ook de antropoloog kan er niet omheen: de objectivering van de 'ander' moet nu eenmaal gepaard gaan met een zekere mate van distantiëring en vervreemding.

Al met al verdient de bundel alle lof voor het hoge inhoudelijke gehalte van de bijdragen. Het valt echter te betreuren dat het ontbreekt aan een begeleidende inleiding die de lezer kan wijzen op het bindende thema van de diverse artikelen. Ik hoop dat de samenstellers mij dan ook zullen vergeven dat ik hiermede in retrospectief alsnog een poging daartoe heb ondernomen.

Jos Gommans

— H.B. van Aller, *Van kolonie tot koninkrijksdeel. De staatkundige geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba van 1634 tot 1994* (Dissertatie Maastricht 1994, Dissertatie-serie Vakgroep staatsrecht, Rijksuniversiteit Groningen I; Groningen: Wolters-Noordhoff, 1994, xvii + 631 blz., f89,-, ISBN 90 01 045590 1).

Dit boek behandelt de geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba vanaf de Nederlandse kolonisatie. Na een inleidend hoofdstuk komt in chronologische volgorde een aantal perioden in de geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba aan bod. De schrijfster laat haar geschiedenis beginnen in 1634 (hoofdstuk 2, De Nederlandse kolonisatie van de West). Het bestuur van de Westindische compagnie komt aan de orde, daaronder mede begrepen de vernieuwingen in octrooi en organisatie van 1674, alsmede de staatkundige reorganisaties ten tijde van koning Willem I en II. Het regeringsreglement van 1865 markeert een nieuwe periode (hoofdstuk 4, De periode van de koloniale stabilisatie 1865-1936). Het staatsverband van Curaçao met vijf aan haar onderhorige eilanden, te weten Aruba, Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Sint Maarten, zoals ingesteld in 1845 wordt bestendig in het regeringsreglement van 1865. In dat reglement krijgt de leer van de machtscheiding (*trias politica*) nader gestalte. Twee politieke ontwikkelingen vragen om aandacht van Nederlandse zijde. Curaçaose betrokkenheid bij Venezolaanse opstanden schaadt de verhouding tussen Nederland en (olieproducent) Venezuela, terwijl in het interbellum de roep om kiesrecht vanuit Curaçao in Nederland niet meer te negeren valt. De staatsregeling van 1936 brengt vernieuwingen in de vorm van

verkiezingen en politieke partijen. Aanvankelijk vormen die partijen een weerspiegeling van verzuild Nederland; later komt het met overheidsmiddelen aan zich binden van het electoraat voorop te staan (hoofdstuk 5, Geleidelijke dekolonisatie 1936-1950). Na de tweede wereldoorlog worden de Antillen staatsrechtelijk een autonoom land binnen het koninkrijk der Nederlanden. Ze gaan een semi-federatief staatsverband vormen met bestuurders die zich alleen nog tegenover overzeese volksvertegenwoordigers verantwoorden moeten (hoofdstuk 6, Verantwoordelijk bestuur). In 1969 breekt er sociale onrust uit op Curaçao, waarbij Nederlandse mariniers als ordebewakers moeten optreden; de reactie van Nederlandse zijde is aandrang tot zelfstandigheid van de Antillen (hoofdstuk 7, Ongeregeldheden en ongewenste onafhankelijkheid). In 1986 accepteert Nederland dat Aruba dat ageert tegen vermeende overheersing vanuit Curaçao, los komt te staan van het staatsverband van de overige vijf Antilliaanse eilanden. De voorwaarde daarbij is dat Aruba's 'status aparte' in 1996 zal uitmonden in onafhankelijkheid (hoofdstuk 8, Aruba en de 'Separación'). Na de afscheiding van Aruba geeft Nederland in 1990 zijn streven naar onafhankelijkheid op. De Antilliaanse politici sturen, nadat het thema onafhankelijkheid van de baan is, aan op een totaal uiteenvallen van de 'Antillen van vijf'. Referenda op de vijf eilanden wijzen echter op een voorkeur van de eilandbevolkingen voor een geherstructureerd Antilliaans staatsverband. De discussie is weer terug bij af: zou er uiteindelijk toch een toekomst zijn voor een staatsrechtelijke band tussen de diverse Antilliaanse eilanden?

Los van deze elkaar chronologisch opvolgende historische episodens staan hoofdstuk 3 (De slavernij in de Nederlandse koloniën) en hoofdstuk 10 (Een les uit het verleden: een (con)federale structuur).

De subtitel 'De staatkundige geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba (van 1634 tot 1994)' van dit boek geeft al aan wat de lezer verwachten mag: een omvangrijke compilatie van historische materialen. De term 'staatkundig' moge daarbij wat misleidend zijn. In feite wordt de lezer een geschiedenis van de staatsrechtelijke regelgeving gepresenteerd. De schrijfster merkt zelf ook op dat zij wat betreft haar werkmethode aansluiting heeft gezocht bij staatsrechtelijke auteurs (11). Beschrijvingen van de staatkundige werkelijkheid heeft zij niet op het oog. Over de feitelijke gang van zaken binnen de kolonie Curaçao komt de lezer niet veel te weten. Toch moeten er relevante feitelijkheden geweest zijn: gebrek aan politieke belangstelling in Nederland, lange communicatielijnen, chronische — met geld vanuit Nederland aan te vullen — begrotingstekorten en ruzies, roddel en achterklap in bestuurlijke kringen (zie voordat laatste: P. V. Sjiem Fat, *Biba Willem Sassen. Curaçaos rechtsleven in de 19de eeuw* (diss. Nijmegen; Zutphen: Walburg Pers, 1986)). De schrijfster volgt bijna geheel eerder gehanteerde indelingen voor Westindisch staatsrecht (C. D. Ooft, *Ontwikkeling van het constitutionele recht van Suriname* (diss. Leiden; Assen: Van Gorcum, 1972)). Bij wijze van uitzondering wordt echter de periode van de Westindische compagnie onder één noemer gebracht met de periode 1815-1865 waarin de Nederlandse kroon fungeerde als opperste wetgever voor de kolonie. Mogelijkerwijze speelt hierbij een rol dat de schrijfster de thema's kolonisatie en slavernij aan elkaar heeft willen koppelen, hoofdstuk 2 over de kolonisatie en hoofdstuk 3 over de slavernij behandelen dezelfde periode van meer dan twee eeuwen. Het gevolg is dat de experimenten van Willem I die gericht waren op een werkbare staatsvorm vooreen economisch gezien zelfstandig Westindisch gebied — geen Nederlandse steun dus —, relatief weinig aandacht krijgen. Dat is jammer nu de door Willem I gesignaleerde problemen heden ten dage nog steeds aan de orde blijken te zijn.

De beschrijvende gedeelten van dit proefschrift vertegenwoordigen een schat aan informatie. Wie dit proefschrift samen met de *Politieke geschiedenis van de Nederlands Antillen en Aruba: 1950-1993* van A. J. G. Reinders (Zutphen: Walburg Pers, 1993) als naslagwerk hanteert, krijgt

een zeer volledig overzicht van gepubliceerde historische materialen met betrekking tot de Antillen en Aruba. Vooral met betrekking tot de naoorlogse periode zijn de informatiebronnen divers: wetenschappelijke artikelen, de Antilliaanse en Nederlandse dagbladpers, stenografische verslagen, interne notities van politieke partijen en *Keesings historisch archief*. In de opiniërende gedeelten van het boek krijgt de lezer soms het gevoel dat concluderen de auteur soms beter afgaat dan analyseren. Zo wordt ter afsluiting van de periode 1936-1950 gemeld dat de 'burgerlijke rechter in de Nederlandse Antillen zich in het algemeen minder terughoudend opstelde in de toetsing van onrechtmatig overheidshandelen dan de rechter in Nederland' (245); merkwaardig genoeg wordt in het hele desbetreffende hoofdstuk geen enkel rechterlijk vonnis, waar dan ook uitgesproken, ter sprake gebracht.

De auteur doet soms loze aankondigingen. Zij zegt te gaan beschrijven hoe in de periode 1634 tot 1994 de rechterde burger tegen de overheid in bescherming genomen heeft (7,8); zonder een serieuze intentie de lezer met rechtspraakarchieven kennis te laten maken dient men een dergelijke aankondiging niet te doen. Soortgelijke gevoelens roept de aankondiging om de geschiedenis van de inspraak te gaan beschrijven op (7, 8): of men laat het thema achterwege als zijnde een modeverschijnsel uit het Nederland van de jaren zestig (zie 551) of men doet daadwerkelijk archiefonderzoek om te zien hoe burgers met gebruikmaking van hun petitierrecht overheidsbeslissingen beïnvloed hebben. De schrijfster wijdt een heel hoofdstuk aan het fenomeen slavernij omdat zij vindt dat de staatsrechtelijke literatuur 'deze donkere bladzijde in de Nederlandse staatkundige geschiedenis blijkbaar angstvallig vermijdt' en blijk geeft van 'een ethisch vacuüm' (137). Het lijkt mij toe dat de schrijfster hier eerder moraliserend dan wetenschappelijk bezig is. Voor eeuwen van slavernij in de West kunnen we ons als plaatsvervangers van onze voorouders schamen. Dat kunnen we echter ook doen voor eeuwen van kinderarbeid in Nederland: moeten alle Nederlandse staatsrechtelijke handboeken dan ook aangepast worden aan dat laatste inzicht? Vooreen verklaring van het verschijnsel 'patronage-politiek' zijn beschouwingen over het slavernijverleden bovendien geheel overbodig. De schrijfster noemt in haar noten als gezaghebbende bronnen de antropologen Boissevain en Bax (135); deze namen patronagepolitiek waar op SiciliërMaltaeylerland; dit zijn eilanden die veel met de Antillen gemeen hebben — stemrecht, geringe economische mogelijkheden, katholicisme, etc. — maar geen slavernijverleden.

Concluderend zou ik dit boek een goed naslagwerk willen noemen. Nieuwe uitgewerkte inzichten worden er echter niet in gepresenteerd. Dat de geschiedenis vanaf 1634 ons zou leren dat (con)federalisme de oplossing is voor huidige staatkundige problemen (opschrift hoofdstuk 10) wordt zeker niet aangetoond: deze staatsrechtelijke constructie komt pas na de tweede wereldoorlog het Nederlandse gedachtengoed binnen en heeft nadien noch in Oost- noch in West-Indië gewerkt. Aan aspecten die wèl kunnen worden beschouwd als constanten in de geschiedenis, zoals eeuwen van financieel bankroet van het Westindische bestuur, gaat dit boek jammer genoeg voorbij.

Harold F. Munneke

Th. Stevens, *Vrijmetselarij en samenleving in Nederlands-Indië en Indonesië 1764-1962* (Hilversum: Verloren, 1994, 400 blz., ISBN 90 6550 378 1 (paperback), ISBN 90 6550 391 9 (gebonden)).

Het boek van Stevens over de vrijmetselarij in Indië is een opvallende publikatie. Over de